

EMLÉKEZÉSEIM (VIII.)

TÓTH BUBORA ISTVÁN

1944 őszén vetődött föl a Petőfi brigád megszervezésének gondolata. Varga István, aki részt vett a spanyol harcokban, s onnan ismerte Kosta Nađ ezredest és Brindza Károly ifjúkommunista, aki a szegedi börtönből akkor szabadult, leutazott Újvidékre Kosta Nadhoz, tájékoztatás végett.

Elkezdjük toborozni a fiatalságot, illetve mindenkit, aki hajlandó volt részt venni a harcokban. A szervező munkát néhány idősebb és néhány ifjúkommunista végezte. Utcáról utcára, házról házra jártunk a községben, s habár a reakció rémhíreket terjesztett, eredménnyel járt a fáradozásunk. A szervezés az egész járásra kiterjedt. A Petőfi brigád indulásának napját 1944. november 29-ére tűztük ki.

A mai posta mellett levő irodaház helyén volt egy egyemeletes épület, a kaszinó. Valamikor a helybeli zsidó kereskedők és ügyvédek építtették, ezért a nép zsidó kaszinónak nevezte. Itt jöttek össze szórakozni és megtárgyalni uzsoraüzelveiket, jogaik védelmét és kereskedői manővereiket. Ebben az épületben gyülekeztek hat órára a csantavéri, kishegyesi, bajsai és topolyai magyarok, akik a Petőfi brigádban részt akartak venni a fasizmus elleni harcokban.

A központtól a Kálvária felé, a mai Petőfi brigád utcán sora-koztunk föl kettesével. A felsőbb parancsnokság Jontovics Rudolf partizánharcost küldte Topolyára, hogy a csapatot a kijelölt helyre vezesse. Kilenc óra körül, rövid üdvözlő után, a Krivaja folyó hídjáról néhány mondatban szólt arról, hogy családunk és népünk békéje és boldogabb jövőnk érdekében veszünk mi is részt a népfelszabadító háborúban, amihez sok szerencsét kívánt.

A kaszinói gyülekezésnél megjelentek közül több mint százar nem voltak hajlandók velünk tartani. A reakció befolyása alá ke-

rülve az utolsó pillanatban meggondolták magukat. Ezeket a mostani bíróság helyén levő Patócs-féle vendéglő udvarába terelték, ahol különféle munkák végzésére osztották be őket.

Borús, nyirkos, hűvös idő volt. Szemerklő esőben indult el a menetünk Moravica felé. Én és Kókai Mihály a menet elején haladtunk. Közvetlenül utánunk a Lőrík Pista fia, ifjabb Lőrík István és unokatestvére, ifjabb Kiss József jöttek. Amikor elértünk a Négyesnek nevezett határdombokhoz, megálltam, és megszámloltam, hányan vagyunk. 1062-en voltunk. Számításunk szerint Topolyáról úgy nyolcszázán lehettünk. Nem vezettek rólunk nyilvánartást még akkor.

Déltájban értünk Moravicára. Ott elidőztünk vagy két órát, amíg az ottaniak csatlakoztak hozzánk. Pacsérra érve álltunk meg ismét, megvártuk az ott csatlakozókat. Pacsértól Bajmokon át Nemesmiliticsig értünk el, mikorra beesteledett. Ott helyeztek el bennünket éjszakára. Másnap délelőtt értünk Zomborba. Ott megálltunk. Valamilyen középületben telepedtünk le.

Alighogy elszállásoltak bennünket, megérkezett egy csapat topolyai asszony, akik azért jöttek, hogy férjeiket rábeszéljék az árulásra. Szerintem ez a jelző illik rájuk, azokkal együtt, akik ott-hon maradtak, a Patócs-féle vendéglő udvarában. Nem is hiába jöttek, mert reggel láttuk, hogy legalább hatvanan gyáván megszöktek közülünk.

Akadtak köztünk olyanok is, akik a megszállókkal együttműködve elkövetett bűnük tudatában a Petőfi brigádban való részvételüket fedezéknek szánták, de ezek is kimutatták a foguk fehéret, mert később csak elszökdöstek. Ezeket mind elfogták — már akkor volt nyilvánartás —, és külön alakulatban tartották őket. Egy éjjeli harcban fölmorzsolódtak.

A Petőfi brigád tagjainak zöme nincstelen földmunkás volt. Kisebb számban voltak ipari munkások és néhány diák. Volt egy nagygazda is, hírmondónak, Bencsik István, de még csak csúfságból sem volt egyetlen középosztálybeli iparos, kereskedő vagy közepparaszt.

Zomborból Bezdán felé haladva mindenféle eldobált holmit látunk, amit a Bácskából menekülő Hitler-barát svábok dobáltak el, hogy könnyítsenek a patkó híján elevenig kopott körmű lovaikon. Volt ott kilométerek hosszan minden, ami a háztartásban szükséges. Varrógép, dunna, párna, suba, bödön zsírral, oldal szalonna,

zsákokban liszt, kukorica, bicikli, összetört kerék, elhagyott kosi, lesántult, egy helyben reszkető lovak . . .

Zomborban csatlakoztunk ahhoz a partizánalakulathoz, amellyel Batinánál átkeltünk a Dunán egy pontonhídon. Akkor láttam először pontonhidat: a szorosan egymás mellett levő, összekapcsolt csónakokra erős gerendákat fektettek, és azokra fosznideszkákat raktak. A gerendák két szélére egy-egy szál deszkát tettek, azon ment át a gyalogság, közvetlenül a víz mellett. Egy félrelépésnél könnyen beleeshetett az ember a Duna vizébe. A közepén mentek át a járművek, 50 méterre egymás után, igencsak ringatózva. Ez volt az első képességvizsga, amelyen sikeresen átestünk, mert közülünk csak egy próbálta meg, hideg-e a víz, az is csak féllábbal. A tankok és gépkocsik végtelen sora kelt át ezen a hídon. Éjfél után értünk át Batinára. A Duna-parton még füstölgött egy ház gerendázata. Nem sokkal előbb gyújtotta föl valaki. Reggelig elhelyezkedett ki hol tudott. Másnap a faluban szétosztottak bennünket a házakhoz, ahol enni kaptunk, és amikor beesteledett, indulunk tovább.

Csendes, borús éjjel volt. Egész éjjel a legkisebb pihenő nélkül mentünk a partizánok után. Nem voltunk hozzászokva az ilyen kitartást igénylő meneteléshez. Hajnali négy órakor egy falu szélén egy szalmásszérűben vetettük el magunkat, nagyon fáradtak voltunk.

Reggel továbbindultunk, délután egy magyarországi községben, Beremenden állapodtunk meg, ott is aludtunk. Másnap dél körül értünk Harkányba. Egyórás pihenő után a Harkánytól 5 km-re, délnyugatra levő Drávaszabolcs felé indultunk. Ott elszállásoltak bennünket.

Annak a partizánbrigádnak a fölügyelete alatt, amelyik vezetett bennünket, rendes katonai szervezetté alakultunk. Három zászlóaljba osztottak be bennünket, melyek mindegyike három-három századból állt. Összegyűjtötték a kommunistákat, és minden századba beosztottak egyet politikai biztosnak, egyet pedig századparancsnoknak. Ezenkívül minden zászlóaljhoz még egy politikai biztos került. Fegyvereket is kaptunk, de negyedrészenek nem jutott. Volt mindenféle fegyverünk: jugoszláv, olasz, német, magyar, amilyent a partizánok a harcokban az ellenségtől zsákmányoltak. Mindenfajta puskához több-kevesebb golyó is volt. Én egy rövid csövű, olasz puskát kaptam, hozzá tizenkét golyót.

Drávaszabolcson tíz napig tartózkodtunk. Néhány cipész is volt köztünk, akik szereztek a faluban szerszámot, különféle bőrt, és sokunknak megjavították a kilyukadt lábbelijét. Bárhová mentünk, mindig ezzel foglalkoztak. Ha nem lettek volna cipészeink, nagyon sokan mezítláb maradtak volna, mire a hidegebb idő beállt.

Az idő állandóan esős volt. Nem sokunknak volt erősebb lábbelije, a nedves cipőtalp köves úton gyorsan kopik. Nekem elég erős, bakancsszerű cipőm volt, de mikorra Drávaszabolcra értünk, úgy megvékonyodott a talpa, hogy minden lépésnél éreztem a domborúbb köveket. Ekkor rájöttem, hogy menetelésnél minél rövidebbeket lép az ember, annál előbb kilyukad, elkopik a cipőtalp, mert minden lépésnél súrlódik. Rászoktam a méteres lépésekre. Féltalpat vertek a cipőmre, és minden menetelést kibírt. Vigyáznunk kellett, mert ruhából nem kaptunk utánpótlást.

A politikai biztosok (komisszárok) osztálytudatán, marxista képzettségén múlt, milyen volt az emberek magatartása a harcok alatt és a fennálló helyzetben. Nagyon is különböző volt. Itt mutatkozott meg, milyen kommunisták fejlődtek ki a Párt illegális működése alatt. Nagyon fontos tényező volt a komisszár egyéni viselkedése is; hogy bajtársias, közvetlen, szerény volt, vagy fölényes, pöffeszkedő, nagyképű. A politikai biztosnak ezek a tulajdonságai vonzóvá vagy ellenszenvenné teheték az emberek szemében még a célt is, amiért harcba indultak. A zászlóalj politikai biztosainak az volt a feladatuk, hogy fölügyeljenek a századokban uralkodó politikai hangulatra. Ha nem volt megfelelő, akkor nekik kellett elhárítaniuk a bajokat. Sajnos, a zászlóaljokhoz karrieristák is kerültek a politikai biztos helyekre. Baranyi Cservenák Pál például az I. zászlóaljnál egy kiöltözött, pöffeszkedő, üresfejű gigerli volt. Udvartartást alakított maga körül a zászlóalj irodáján. A III. zászlóaljnál Cservenák Imre nem volt annyira fölényes, de az meg az iszákosságával rontotta a politikai légkört. Nekünk a századoknál kellett ellensúlyoznunk a föntiek hibáit, nem pedig fordítva történt. Nem volt tehát zökkenőmentes a Petőfi brigád tevékenysége sem.

Drávaszabolcs után a Dráva felső folyásánál fekvő helységekre irányítottak bennünket. Nem sok időt töltöttünk egy-egy helyen, állandóan mozgásban voltunk százkilométeres szakaszon. Meneteléseink során, míg csak a kijelölt helységbe nem értünk, nem álltunk meg pihenni.

December 20-a körül, a pontos napot nem tudom, Sinkovics Dezső egy kisebb csoport asszonnyal fölkeresett bennünket. A reakció olyan rémhíreket terjesztett otthon, hogy az egész alakulatunkat megsemmisítették a németek. Tényekkel kellett megcáfolni az ellenséges propagandát, amely az otthoni légkört mérgezte. Másnap mindenki írt levelet, és szóbeli üzenetet is küldött haza. Nem hiányzott még akkor közülünk senki, csak a brigádparancsnok-helyettes, Varga István sebesült meg; egy megfigyelőállványra mászott föl, amikor kapott comblövést, usztaák lőtték meg a túloldalról. Ettől kezdve rendes levelezést folytathattunk az otthoniakkal.

1945. január 1-jén egyesültünk az 1943-ban alakult horvátországi magyar Petőfi zászlóaljjal. A három zászlóaljunkhoz osztották szét őket. Minden századnál a szlavóniai zászlóaljból átvezényelt tisztek lettek a századparancsnokok, az addigiak a helyettesek. Mi maradtunk továbbra is politikai biztosok, belőlük lettek a helyettesek. Politikai és marxista ismereteik gyérek voltak.

A brigádparancsnok Kiss Ferenc bukovaci borbélymester lett, a helyettese Varga István. Brigádkomisszár Jontovics Rudolf vas munkás, helyettese Baki Ferenc gyári munkás. Ezek mind közvetlen, osztálytudatos kommunisták voltak. Nemsokára Fölsősztmártonra mentünk. A tél nem volt nagyon kemény, a Dráva nem fagyott be, hogy átmehezzünk Horvátországba. Ezért megvártuk, míg híd fagyasztottak a folyón, azon mentünk át. A hídfagyasztás úgy történt, hogy vékonyabb fatörzseket vagy gerendákat összekötözték négy-öt sorban, megszórták rőzsével, kukoricaszárral, locsolták, és a gízgaz lassan összefagyott. Fölről többször megterítették szalmával, s ezt szintén locsolták. Úgy összefagyott a sok limlom, hogy embert, kocsit, sőt nagyobb terheket is elbírt. Egy hétig tartott a hídfagyasztás, amiben a falusi lakosság is segített, illetve az ő tapasztalataik alapján készült a híd.

Mielőtt átkelnénk a Dráván, szólok a magyar falvakban látotokról és a lakosság irántunk tanúsított magatartásáról. A Dráva melletti falvakat keresztül-kasul jártuk. Az osztrák határ melletti falvakat érintettük. Meneteléseink közben a szabadságról énekelünk és más dalokat is. Az első alkalommal, amikor átmentünk az egyes településeken, alig láttunk valakit a falusiakból. Nem tudták fölfogni, miféle társaság lehetünk. Civil ruhában, magyarul daloltunk, sőt a magyar nemzeti színű zászlóval vonultunk, amire az ötágú csillag mellé a sarló és a kalapács volt kivarrva.

Féltek tőlünk, bár szigorúan tilos volt a falun való átvonuláskor a sorból kilépni, vagy a házakhoz beugrálni.

Egy faluban, amin átvonultunk, azt hiszem Fölsőszentistván volt a neve, láttam egy bő szárú vászongatyás, csizmás embert, aki hátul az istállóból kukucskált ki, és onnan hallgatta a nótánkat. Arrább hat-hét kisebb-nagyobb gyermek és egy fiatalabb asszony, állt. Akkor éppen a Nem ismerék henye rangot, ágas-bogas koronát danoltuk. Az asszony fülelte a nótát, és amikor fölfogta az értelmét, nagy sietve beterelte a gyerekeket, és a hirtelen becsapódó kapuval a bő szoknyájának egy részét odacsukta. A nótánk nevetéssel végződött. A többszöri átvonulásunk után sem igen mutatkoztak az utcákon. Ahol megtelepedtünk egy-két napra, ott fölengedtek valamennyire, de megállapítottuk, hogy a horthysták szörnyű szellemi sötétségben tartották ezt a népet. A falvak templomai mellett egyik oldalon a plébános, másikon a jegyző lakott. A két falusi mindenható. Amit ezek határoztak, az szent volt. Ezeknek a háza előtt és a templom előtt volt téglázott járda. Mind-egyik faluban. A falusi utcákon sehol egyetlen téglajárda, csak a végtelen sár.

Felsőszentmárton lakói horvát nemzetiségűek voltak. Valamennyi jól beszélt magyarul. A Horthy-rendszer nem biztosította a nemzetiségi egyenjogúságot, inkább csak magyarul tudtak. Ott láttunk faházakat is. A férfiak saját készítésű, ormótlan facipőkben, a nők pedig, a szó szoros értelmében, mezítláb teleltek. Igaz, nem volt túl nagy tél, de volt hó, és fagyott is. Kérdésünkre, miért nem húznak valami lábbelit, azt mondták, úgy szokás náluk. A hideg futkosott az ember hátán, ha láttuk, hogy havas, sáros lábukat hogyan csattogtatják oda a földhöz, ha beléptek valahová. Hogy mennyire volt ez szokás náluk, nem tudom. Máskor nem láttam őket. Lehet, hogy csak a háborús viszonyok miatt kényszerültek arra, mert vasárnap mind egy szálig jó meleg harisnyában és cipőben mentek a templomba. Egy vasárnap rövid műsorral egybekötött táncmulatságot rendezett az agitációs csoportunk, ahová a falu apraja-nagyja eljött. Kitáncolták magukat a topolyai gyerekek meg a falubeli lányok. Elég jó tamburazenekaruk volt. Ezek fogadtak bennünket legszívesebben.

Az élelmezésünk úgy történt, hogy a falusi hatóságot a beszerzőink értesítették arról, mekkora a létszám, és a néptől szedték be a szükséges élelmet, amelyet a mi szakácsaink főztek meg. Ki volt adva az asszonyoknak, hány süt naponta kenyeret, amelyet

a szakácsok porcióztak és osztottak szét. Ha valahol a beszerzők ráakadtak valamire, akkor nem kértek a néptől. A túlkapások szigorúan tilosak voltak. A mi hadseregünk nem a nép ellen, hanem a népért harcolt.

Meg kell említenem, hogy a brigádunkat képező három zászlóalj csak ritkán volt együtt. Biztonsági okokból mindegyik más-más helyen tartózkodott, persze, nem elérhetetlen távolságban egymástól.

Január végén keltünk át Horvátországba, a mindenféle gizgaból összefagyasztott Dráva-hídon. Azután a hozzánk csatlakozó horvátországi magyarok által ismert vidéken oirkáltunk, a Dráva déli oldalán. Így kerültünk harcba február elején Čadavica falu előtt az usztasákkal, Viljevótól keletre. Meglepetésszerűen támadtak meg bennünket menetelés közben. Ebben a harcban négy halottunk és öt sebesültünk volt. Az első és a második zászlóalj vett részt ebben az összecsapásban. A halottakat Bukovicán temették el. A sebesülteket az egészségügyi osztag vette gondozásba.

A horvátországi magyarokkal való egyesülés előtt az általuk ellenőrzött területen változtattuk helyünket, és utoljára egy horvát püspöknek, Draškovićnak az egyik nagy tanyáján tartózkodtunk, amikor parancs érkezett: gyors menetben vonuljunk a Papuk hegységhez, a Dráva felé visszavonuló németek föltartóztatására. Pontos napot nem tudok, február közepe táján volt.

Éjfél után egy órakor indult az első és második zászlóalj, és nyolc órára a Papukon voltunk. A falu nevét nem tudom, ahol megálltunk, de igazi nyomorúságos, elmaradott fészek volt. Délután öt órakor oldaltámadást kaptunk nyugatról, és egyórás heves harc után visszavonultunk. Céltalan lett volna a jól fölszerelt túlerővel szemben kockáztatni.

A horvátországi magyarjaink ismerték a vidéket, mind idevaló volt. Gyors vargabetűt írtunk le, és eltűntünk a németek elől. Három halott maradt ott a II. zászlóalj 3. századából. Egy asszony a visszavonulásban belegabalyodott valamibe, és elfogták. Egy sebesültet magunkkal vittünk. A fogoly Lőrík Antal felesége volt. A férje is ott volt velünk. Az asszonyt Slavonski Brodban hagyták a németek.

Gyors meneteléssel hajnali három órára Suhopoljén voltunk, vagy hetven kilométerre az esti harc színterétől. Közben egyszer álltunk meg, amíg összegyülekeztünk. Útközben találkoztunk két vajdasági brigáddal, amelyek már délután megkezdték a vissza-

vonulást Barcs felé. Ugyanis az egész népfőlszabadító haderő kivonult Horvátországból magyar területre, hogy a visszavonuló hitlerista hadsereg Dráván való áttörését megakadályozza, ami nemsokára be is következett.

Suhopoljén házaknál elhelyezve, rövid időre megpihentünk. Én meg egy horvátországi magyar megpróbáltunk valami élelmet szerezni. Több házhoz bementünk, de csak negyedkilónyi kenyeret, két nagy vöröshagymát és három elég nagy, héjában főtt krumpelit kaptunk. Huszonöten voltunk egy helyen. Mindenkinek mindből egy falat jutott. Senki nem zúgolódott.

Reggel 5-kor a napos nagy hangon bekiáltott: Itt vannak a németek! Indulásra sorakozó! Voltam katona az I. világháborúban, voltam jugoszláv katona, néhány riadót megértem, de társaságot ilyen gyorsan fölkészülni még nem láttam. Mindenki cipője le volt vetve, és el is aludt mindenki, de a riasztóra úgy ugrott föl a csapat, mintha egy ember lett volna. Csaknem hihetetlen, de nem több, mint talán egy perc múlva mindegyik indult kifelé. Erőltetett menetben, a fő útvonalat elkerülve, árkon-bokron át mentünk Barcs felé. Azon az éjjelen ólmos eső esett, és úgy csúszkáltunk a jeges talajon, mint amikor a malacok jégre szaladnak.

Tíz óra után értünk a barcsi hídra. A híd föl volt robbantva. Az orosz hadsereg vert pontonhidat itt is, és az átkelés azon zajlott le. Amikor mi odaértünk, az első zászlóalj már átkelt a hídon. A harmadik pedig tőlünk keletre volt, a Dráva mellett, elég távol Barcstól. Félő volt, hogy nem érnék a hídig, mire odaérnek a németek. Nekünk várni kellett, hogy ha úgy alakul a helyzet, segítségükre lehessünk. A harmadik zászlóalj komisszárja, látva bizonytalan helyzetüket, csónakot szerzett, és elhagyva csapatát, átevezett a Dráván. Nem lehetett politikailag valami tisztánlátó ember, azért volt képes ilyen tett elkövetésére. A politikai biztosnak meggyőződésből a végsőkig ki kellett tartania. Ő tartozott legnagyobb felelősséggel a csapat magatartásáért. Nemhiába mondták azt, hogy a századparancsnok az apja, a politikai biztos az anyja a csapatnak. Mint gondos anyának a családhoz, úgy kellett viszonyulnia a csapatához. A századparancsnok nem indíthatott semmilyen akciót, ha nem látta jónak a komisszár. Döntési joga volt a csapatnál, de nagy volt a felelőssége is. A harmadik zászlóalj is sikeresen átjutott a Dráván. A politikai biztos felelt árulásáért. Nem látták többet.

Egy este hívtak engem Kiss Ferenc brigádparancsnokhoz. Ott találtam nála Jontovics Rudolfot és Baki Ferencet. Jelentkeztem: parancsnok elvtárs hívásodra megjelentem. Azt mondta: mondd el nekünk, mit beszéltél te egyik emberünknek az úton, amikor jöttünk ide. Tudtam, miről van szó, és elmondtam. Arról volt szó, hogy menetelés közben, bármilyen településen vonulunk keresztül, nem kell engedni, hogy az emberek házakhoz be-beugráljanak, kéregeessenek. Fegyelmezetten, nótaszóval kell áthaladni. Istvándiban egy fiatalember hol előre, hol hátra lovagolt, több házhoz is bement, és jó darab kenyérral jött ki. Nem tudom, milyen beosztása van, de én rászóltam, hogy az emberek is éhesek már, de betartják a rendet, és nem szaladgálnak a házakhoz, mint te. Te pedig csak rontod a hangulatot az emberek közt ezzel a kéregetéssel. Hogy nem tetszett neki, amit mondtam, azt elhiszem, de nem mondtam olyat, amiben nem volt igazam. Beárult a nyálas szájú kölyök. Nem olyan társaságból való volt, ahol ismerték a kritikát. Ekkor értettem meg, hogy a politikai órákon miért volt ott mindig egy megfigyelő mostanában. Engem figyelt, hát ha romboló előadásokat tartok. De azokból még a megfigyelő is tanulhatott.

Amikor elmondtam a védőbeszédemet, azt mondta Kiss Ferenc, most el fogsz menni a harmadik zászlóalj harmadik századához, és ott lesz alkalmad még bizonyítani, ki vagy. Ebből a hangnemből azt vontam le, neki sem igen tetszett a föllépésem az ellen a hízelgő ellen. Nyomban mentem az új beosztásomba. Megkerestem a századparancsnokságot, és bemutatkoztam mint új politikai biztos. Az egész század csantavéri fiúkból állt. Talán négyen voltak nem oda valók. Egy topolyai volt, Holló József.

Február vége felé jártunk. Ezekben a napokban olvadt el a hó, sáros locspocs volt mindenütt. Este nyolc óra előtt, alig ültem le az új helyemen, egyszer csak beugrott az ügyeletes, és lent, három háznál nem találja az embereket. Járórt kellene összeállítani, de nem tudja, hová mentek. Megkérdeztem, a fegyverek ott vannak-e? Nincs semmi, csak holmi szétdobált kacat, felelte. Menj, jelentsd a zászlóaljnál. Én még senkit sem ismertem az új helyen, máris ilyesmi történt. Néhány háznál, azok, akik nem mentek el, tudtak arról, hogy valami szökésről suttoztak az emberek. Valóban, harmincöt ember megszökött. A zászlóalj politikai biztosa Cservenák Imre volt. Nagy sebbel-lobbal odaszaladt hozzánk a jelentés után, és azt akarta, hogy azonnal men-

jünk utánuk. Erre én azt mondtam: sötét éjjel van, egy nyomot sem látunk, se az utat. Semmi értelme keresni őket. De nem is kellett. Másnap reggel a szomszédos Szigetvárról jelentették az oroszok, hogy föltartóztatták őket. Amikor Szigetvárra értek, az oroszoknak elmondták, milyen csapattól jönnek, és a magyar Vörös János nyilas tábornok csapatához akarnak menni, mire az oroszok elszedték fegyvereiket, és jelentették a brigádnak, és magyarázatot kértek. Délre már visszakisérték őket kihallgatásra. A vallásnál háromra bizonyult rá, hogy értelmi szerzői voltak a szökésnek. Ezeket az egész brigád jelenlétében esküjük megszegése és a brigád széttülesztésére tett kísérletük miatt kivégezték a falu déli részén, egy legelőn. A többit föltételesen hat-hat hónapra ítélték el.

Igy kerültem én új környezetbe. Egy fiatal, tájékozatlan társaságba. Amikor megkérdeztem tőlük, milyen előadásokat tartott a volt komisszár, elcsodálkoztak, hogy még azt is kellett volna tartania. Nem volt tudomásuk politikai előadásról. A század parancsnokától kaptam bizonyos írásokat, amit elvettek a volt komisszártól, és abból megállapítottam, hogy szociáldemokrata kiadványok voltak. Egyes följegyzései is azt bizonyították, nem volt kommunistá beállítottságú ember. Ezt bizonyította a szökése, és lehet, hogy az ő műve volt az emberek szökése is, amelyet idejében előkészített. Bebizonyosodott ezúttal az is, hogy a zászlóalj politikai biztosai sem végezték rendesen ellenőrző feladatukat. Minden hiányossága ellenére is, ha bárhol harcra került sor, minden ingadozás nélkül teljesítette föladatát a brigádunk.

1945 februárjának utolsó napjaiban Baranya jugoszláv szakaszára vonultunk. Minden zászlóalj másik faluban telepedett le. Délelőtt katonai gyakorlatok, délután politikai ismertetőik voltak napirenden, addig, amíg a visszavonuló németek március 7-én át nem keltek Bolmány falutól délre két kilométerre a Dráván.

Lőcs faluban házaknál szállásolták el az én zászlóaljam. A politikai órákon igyekeztem minél jobban megvilágítani a fiúk előtt, mekkora tévedés volt a szökés. Mi a jugoszláv népek közösségében akarunk élni. Érdekünk, hogy a magyar nép is fölszabaduljon a fasizmus alól, de mi a Jugoszláv Népfőszabadító Hadsereghez tartozunk, ennél fogva nincs keresnivalónk a magyar hadseregben.

Március 6-án hajnalban bekiáltott az ügyeletes: „Riadó, a zászlóalj-parancsnokság előtt sorakozó! Gyorsan!” De bizony, nem

lett ott sorakozó, mert aki odaért, már ment is a többi után, ismeretlen irányba. Reggel hat órára értünk, Bolmány falutól nem messze, egy téglagyárhoz. Ott tudtuk meg, a németek áttörtek az éjjel a Dráván. Itt találkoztunk Jontovics Rudolffal, aki csendesen azt dúdolta, elvtárs, ma még tán öt perc az élet.

Úgy riadóztattak bennünket, hogy az én századom érjen elsőnek Bolmány alá, büntetésből a szökés miatt. Rövid pihenő után szólt a parancs, hogy a harmadik század induljon a falu átkutatására. Semmi nesz, egy lövés sem hallatszik. Annál veszélyesebb lehet a meglepetés, ha rejtőzködik az ellenség. Átjutottunk a falun, de ellenség még nem volt. A falun kívül, a délkeleti sarkon akadtunk három németre egy ősszel leföldelt répakupac fedezékében. Egy gépfegyverük volt. Tíz-egynéhány emberrel voltam ott. A gépfegyverből rövid sorozatot kaptunk, akkor vettük őket észre. Fedezékbe húzódva, a réparakást célba véve lestük őket. Az egyik német kidugta a fejét. Eltaláltuk. Erre a másik kettő fölkapta a gépfegyvert, és eltűnt a hátuk mögött levő, talpon álló kukoricaszárban. Egy német halottal kezdődött a bolmányi csata.

Az első nap nem jutottak be a németek a faluba, de iparkodtak minél nagyobb erőt áthozni a Dráván. Mi a faluban foglaltunk állást, illetve a falu szélén. Estére már elég jól megközelítették a falut. Az éjjel úgy múlt el, hogy többször aknatüzet adtak le ránk, hajnalban gyalogsági támadást indítottak. Ez elől mi partizánmódra, gyors kitéréssel félrevonultunk, hogy nemsokára a falu északi oldalán elébük kerülünk. Ez alatt az idő alatt megszállták a falu keleti részét. Délután ismét parancs: a harmadik század indítson támadást a faluban levő ellenség ellen.

A falutól pár száz méterre északra egy útkereszteződésnél volt fölállítva egy páncéltörő ágyúnk, amit a hosszútávúfutó Szkenderovics Pali kezelte. Annak a néha leadott lövésének a fedezése mellett indultunk támadásba. A németek a falu keleti részéből tüzeltek, mi a nyugati házsor kertjeiben mentünk előre. A falu közepén haladó út választotta el a két házsort. Úgy kétszáz méternyivel beljebb a falu végétől találtunk egy csoportot, amely az első zászlóaljhoz tartozott, a fegyvereiket rendezték egy ház mögött. A kertek nem voltak egymástól elkerítve. Amint haladtam, láttam, az egyik túloldali házból két német tüzelt a mi oldalunkra. Mellettem fejbe találtak egy emberünket. A századparancsnokunk is halálos lövést kapott. A csoportnál megálltam, és szóltam Szabó Ferenc topolyai harcosnak, aki golyószórót kezel, jöjjön,

megmutatom, hová lőjön. Lehasalt, és kezdte löni a házat, de nem a kis- és nagykapu közt levő fal mögül az udvarból tüzelő alakokra lőtt, hanem a tetőre. Én tehetetlen voltam, mert csak egy golyóm volt. A többi tizenegyet ellőttem a Papukban. Nem voltam kellően óvatos, hogy fekvé irányítottam volna, talpon állva jó célpont voltam. Az amerikai repülőkről ledobált segélyből kaptam, barna köpeny ki volt rajtam gombolva. Mikor azt mondtam az embernek, hogy a fal mögött állnak, oda lőjön, mintha valami nagy nehezek zuhant volna a fejemre. Lépkedni kezdtem, a puska kiesett a kezemből. Az ujjaimon kezdett végigfolyni a vér, csak nem tudtam, honnan. A köpeny két szárnyán át a jobb alsókarba kaptam egy robbanógolyót. Amint csontot ért, fölrobbant, és szétszúzta, az alsókaromat pedig, mint amikor egy rongydarabot közepén széthasítanak, úgy szétszakította. Nem estem el, meg sem szédültem, csak úgy éreztem, mintha nehéz lett volna lépkedni. A szanitécek mindjárt elkötötték, de akkor már kezdett mindig jobban és jobban fájni. Elvánszorogtam a téglagyárig, oda hordták a sebesülteket. Ott sínek közé szorították, és kaptam tetanusz elleni oltást.

A leírtak szerint zajlott és így végződött 1945. március 8-án délután fél négykor az én szereplésem a Petőfi brigádban.

A legőszintébb akarással, legjobb tudomásom latba vetésével, a tőkés rendszer és a fasizmus elleni gyűlöletről áthatva, proletár kötelességgel vettem részt ebben a harcban, amelynek a fegyveres harc formájában való folytatása részemről véget ért.

A téglagyártól kocsin egy kisebb faluba szállítottak, vagy huszonöt kilométerre a front mögé. A hosszú úton a rázkódástól úgy fájt a kezem, mintha tépte, szagatta volna valami. Nem tudtam, hogy tartsam, hová tegyem. Hosszú kocsisor szállította a sebesültjeinket, lassan haladva. De a mi kocsisunk sorban elkerülte valamennyit. Olyan tempóban hajtott, mint a lakodalmakban szoktak hajtani a pityókás parasztok. Egy vajdasági brigádból való szerb fiút és engem szállított. Hiába szidtuk, kértük, lassan hajtson, rá se hederített. Este hét órára megérkeztünk a faluba. A többi sebesülteket szállító kocsi csak éjfél előtt érkezett oda.

Megfürdettek, és tiszta alsóneműt adtak. Négy személy jelenlétében alaposabb kezelést kaptam. A kezelést végző orvostól megkérdeztem a nevét. Uzelacnak mondta magát. Amíg a kezemmel dolgozott, a másik háromnak csendes altatónótát kellett dúdolnia. A kezelés után nagyon megkönnyebültem, és enni kértem.

Előző este ettünk kenyeret, szalonnát. Gortvai Feri szerezte (a kenyeret ásóval vágtuk szét, fagyos volt), azóta megéheztem.

Egy tágas teremben tiszta szalmazsákokon feküdtünk. Azon az éjjelen olyan seblázam volt, hogy körbe forogva hemperegtem a fekvőhelyemen. Másnap gipszszínt kötöttek a kezemre, és azzal kerültem a topolyai, majd a szabadkai kórházba.

Sok volt a sebesült. Egy szállítmánnyal Topolyára kerültem. Sijasics Sándor volt a kórházi orvos. Hét súlyos sebesültet visszaküldött Szabadkára. Én is köztük voltam. Ekkor tudtam meg, ha az a kocsis nem hajtott volna velünk olyan lakodalmas tempóban, és négy órán belül nem kaptam volna kezelést, le kellett volna vágni a kezemet. A jobb kezemről van szó, ma is megvan, de könnyékben nem hajlik, nem tudok vele jól markolni, nyolc centiméter hiányzik az alsó csontból.

Írásomnak kezdetétől a végéig életem főbb eseményei a leírt sorrendben zajlottak le. Nem állítom azt, hogy esetenként nem tévedhettem bizonyos dolgok megítélésében, de az én ismereteim vagy tájékozottságom azt így engedték meg. Iparkodtam a nyíltságra és őszinteségre.

Lehet, hogy egyes események leírását jobban ki kellett volna domborítanom, de amennyit tudtam a lényegéről, azt el is mondtam. Előfordulnak az életben olyan időszakok, hogy bármennyire figyel is az ember, bizonyos eseményekről nem szerez részletesebb értesülést. Ami pedig a fogalmazásomat illeti, abban, azt hiszem, nincs akkora hiányosság, hogy az érthetőséget zavarná.

Az életem cselekvő időszaka 1967-ben lezárult. Jelenleg 1977-et írunk. Tíz év óta boldog, házasságon kívüli életet élek. Betöltöttem a 78. évet. Iszákos soha nem voltam, mérsékelten dohányoztam, és általában mindenben mértékletes voltam. De a munkában soha nem voltam mértékletes, amit úgy érhettem el, hogy jó gyakorlati érzékem volt arra, hogy megszervezzem a munkát. Egészségi állapotom jó. Néha, ha nem vigyázok, a derekamat isiász kínozza. Ha bármiféle időváltás jön, a rossz lábam kínoz meg. Ezekről a nyavalyáktól eltekintve jó a közérzetem, s azt mondhatom: úgy éltem, hogy életemet újra élni nem kívánnám.

Topolya, 1977. október 29.

(Vége)